

ISKALI SMO NEKAJ NOVEGA

O ODRSKI POSTAVITVI: UTRINKI S PLESA MED OBEMA VOJNAMA

KATJA KAVKLER

Ob 90. obletnici Železničarskega kulturno-umetniškega društva Tine Rožanc, ki povezuje sekcije z zelo različnim programom – poleg folklorne skupine še plesalke sodobnega plesa, pevski zbor, dve vokalno-instrumentalni skupini, ki poustvarjata glasbo južnoslovanskih narodov, in likovno sekcijo –, smo poskušali najti čim več veznih členov med posameznimi dejavnostmi. Namen koncerta je bila predstavitev raznovrstnega programa skupin, ki bi ga povezali v celoto, tako da bi se točke posameznih skupin dopolnjevale in med seboj prepletale. Ob brskanju po spominu in literaturi, med pogovorom z vodji različnih sekcij in ob intenzivnem razmišljanju sva s Klemenom Dovčem, režiserjem predstave, skoraj hkrati dobila enako idejo. Zakaj v programu ne bi predstavili družabnih plesov iz obdobja med obema vojnama in tako povezali folklorne in plesalke sodobnega plesa, hkrati pa v program vključiti več v društvu aktivnih glasbenikov? Hkrati smo z odrsko postavitvijo skušali predstaviti razpoloženje v Ljubljani v času, ko je društvo začelo delovati in naredilo prve pomembnejše korake.

Potek dela

Odločili smo se, da pripravimo odrsko postavitev, ki bo prikazovala plesno zabavo v obdobju med obema vojnama. Umestili smo jo v konec dvajsetih let 20. stoletja, gradivo zanjo pa iskali iz nekoliko širšega obdobja. To je bil čas, ko je evropska plesišča osvojil čarlston, ženske, ki so spremljale oblačilno modo (predvsem mlajše in tiste iz višjih družbenih slojev), pa so se oblačile v za ta čas prav prepoznavna oblačila t. i. A-linije z znižanim pasom in skladno s smernicami oblačilne mode urejale pričeške tipa *čarlston*. Kasneje, v tridesetih letih, je oblačilna moda zlasti za večerne priložnosti postala manj posebna in precej bolj podobna današnji, zaradi česar bi bilo gledalcem težje predstaviti duh odmaknjenega časa, medtem ko se ples in s plesom povezani dogodki niso bistveno spremenili.

Ples smo želeli predstaviti kot društveno zabavo, ki se dogaja v Ljubljani. Delno zato, ker smo tudi sami člani društva, pa tudi zato, ker so bile društvene zabave odprte za širšo javnost, bolj dostopne različnim družabnim kronikam in tudi sodobnim raziskovalcem preteklosti, zato imamo o njih več podatkov.

V postavitev smo združili pet različnih plesov. Začeli smo z mazurko, ki je uvedla plesno zabavo. Plesali smo jo urejeno, v krogu, vsi dokaj enotno, in tako ponazorili uvodni ples, za katerega je sicer pogosto služila četvorka. Ob koncu mazurke smo nakazali prehod v bolj sproščeno dogajanje na plesišču, ko smo razbili krožno postavitev plesnih parov in pustili plesalca, da plešejo prosto po plesišču. To »neurejenost« smo ohranili v celotnem

nadaljevanju odrske postavitve. Mazurki je sledil fokstrot, kjer so plesalci izbirali različne plesalke, fokstroto pa čarlston, ples, ki je iz Amerike v Evropo prišel okrog leta 1925, in ga ima v svoj repertoar vključenega plesna skupina Eve. Nato smo z valčkom predstavili polnočni damenval s kotiljoni in končali umirjeno, s tremi pari na odru, ki so plesali tango, kontroverzni ples, ki je v Evropo prišel že pred prvo svetovno vojno, a predvsem pri starejših in klerikalcih ni bil sprejet, saj so ga imeli za nemoralnega.

V odrski postavitvi smo predstavili nekaj značilnih navad za ples v izbranem obdobju. Plesalce smo postavili v t. i. herreninsel, »moški otok« na sredini plesišča, kjer so se navadno zbirali moški, ki niso plesali, in se pomenkovali med seboj. Predstavili smo tudi polnočni ples, damenval, ko so plesalke izbirale plesalce, s katerimi so do tedaj v večeru plesale, in se jim tako zahvalile za ples. Plesalce so hitro menjale, da so lahko plesale z vsemi, ki so jih med večerom povabili na ples. Vsaka plesalka je izbranemu plesalcu ali izbranim plesalcem podarila kotiljon. To je bila umetna roža, pentlja ali podoben okrask, pogosto izdelan iz istega blaga, kot je bila njena obleka. Prikazali smo tudi odnos med mlado obiskovalko plesa, njeno gardedamo in občudovalcem. Pogosto je moral plesalec najprej očarati in povabiti na ples gardedamo, preden mu je le-ta dovolila ples s svojo varovanko.

Zbiranju gradiva o plesnih zabavah tedanjega časa v Ljubljani je sledilo iskanje plesne učiteljice, ki vsaj deloma pozna plesno zgodovino in način plesanja v času med obema svetovnima vojnama in je pripravljena sprejeti izziv ter nas naučiti izbrane plesne. Povezali smo se s Katarino Venturini, ki nam je pokazala osnove fokstrota in tanga. Pri drugih dveh korakih, mazurki in valčku, nam je pomagal Tomaž Simetinger. Plesalci so imeli nemalo težav, ko se je bilo treba iz folklorne, ki pozna slovenski kmečki ples, preoblikovati v folklorne, ki bo znal poustvariti ples bogatega, ponosnega in izobraženega meščana, s priučenim bontonom in posebnimi manirami. Okorna drža in premajhna lahkotnost sta bili stalnici, s katerima smo se srečevali na vajah, in trdo smo delali, da so se naši člani »prelevili« v plesalce, kakršne smo želeli. K preobrazbi so veliko pripomogla oblačila, ki smo si jih izposodili v depoju RTV Slovenija in v njih vadili, tako da so plesalci resnično začutili duh meščanstva iz časa med obema svetovnima vojnama. Na koncertu so k pristnejšemu občutku tako za nastopajoče kot za gledalce pripomogle za tedanji čas značilne pričeške in brki ter brade plesalcev.

Ko smo idejo o novi odrski postavitvi umestili v zgoraj navedeni čas in prostor ter izbrali ples, ki so se glede na pisne vire zdeli primerni, se je pojavilo vprašanje načina plesanja, ki smo se ga dobro zavedali. Žal nam ni uspelo najti informatorjev, ki bi se še spomnili plesnega sloga v izbranem obdobju. Našli smo učenca in naslednika ljubljanskega plesnega učitelja, mojstra Jenka, ki pa je žal že preveč v letih, da bi nam lahko kaj več povedal o tedanjem načinu plesanja ali celo pokazal posamezne korake. Tako smo na koncu ostali le pri nekaterih skopih podatkih, ki smo jih našli v knjigah, in še bolj skopih informacijah iz ust sodobnih plesnih strokovnjakov. O plesni drži in načinu plesanja smo se poskušali naučiti tudi iz sodobnih filmov, ki postavljajo zgodbo v izbrano obdobje, na svetovnem spletu pa smo našli nekaj kratkih posnetkov, ki prikazujejo učenje plesa v tridesetih letih v ZDA. Pri iskanju virov so sodelovali vsi

nastopajoči. Tako so dejavno sodelovali pri nastajanju odrske postavitve in se laže vživeli v svoje vloge.

Ko sva začela iskati vire za pripravo odrske postavitve, sva hkrati iskala tudi vire in informatorje, ki bi poznali takratno glasbo. Eden od informatorjev je bil Dušan Hren, od katerega smo si izposodili note, ki jih je preigral s svojim orkestrom med obema svetovnjima vojnama. Klemen Dovč, ki je napisal glasbeno priredbo, je preposlušal veliko glasbe iz izbranega obdobja in se pri pisanju priredbe poskušal približati zvoku, ki ga je imel domnevno plesni ansambel tistega časa. Našel je tudi sliko ansambla iz paviljona na Kongresnem trgu, na podlagi katere je ustvaril zasedbo. Spremenil jo je le toliko, da je namesto klavirja igrala harmonika. Po besedah Dušana Hrena je tedaj tako kot vedno ples spremljala glasbena zasedba, ki je določenemu plesnemu dogodku ustrezala (bodisi samo harmonika in violina, včasih samo gramofon, ali pa celoten big band). Ker smo se odločili za predstavitev manjše plesne zabave, se avtor glasbe ni odločil za celoten big band. Manjša zasedba, ki smo jo predstavili na odru, je primerna tako za igranje sodobne plesne glasbe (fokstrot, tango) kot tudi za nam bolj znane melodije valčka in mazurke.

Ko smo se naučili vse izbrane korake in utrjevali njihove kombinacije, sva se avtorja odrske postavitve znašla pred novim problemom. Kako na odru pred občinstvom ponazoriti sproščenost in spontanost v nekdanji plesni dvorani? In kako plesalce, ki so vajeni točno določenih pozicij in poznajo zaporedje korakov v vsaki odrski postavitvi, naučiti spontanosti in ustreznega plesnega odnosa do soplesalcev, pri katerem moški vodi, ženska pa mu sledi? Zdelo se nama je potrebno zapolniti celoten prostor približno enakomerno, hkrati pa ohraniti vtis, da se pari gibljejo poljubno po odru in se moški sprosti odločajo, v katero figuro bodo odvodili plesalko. Odločili smo se, da bo vsak plesalec sestavil svojo »koreografijo« – zaporedje korakov, figur in okvirnih pozicij, ki se je bo držal na vajah in na nastopu. Tako smo že na vajah lahko ugotovili morebitno neenakomerno razporeditev parov na plesišču in jo prilagodili. Hkrati smo olajšali ples plesalkam, ki so poznale okvirno zaporedje korakov in tako laže sledile plesalcem.

Tako za glasbo, način plesanja, oblačila in pričeske kot tudi za postavitev v celoti velja, da gre zgolj za približek, pripravljen na podlagi skupih virov, ki smo jih zbrali v kratkem času. Morda bo postavitev spodbudila koga, da se bo lotil nadaljevanja našega dela.

Namesto sklepnih besed

Marsikdo se bo vprašal, ali t. i. družabni plesi sodijo v repertoar folklornih skupin. Verjetno res ne v njihov klasični repertoar, kljub temu da so se tudi na meščanskih plesnih prireditvah razvile navade, ki so odmaknjene od današnjega časa, njihov odrski prikaz pa je lahko zanimiv, privlačen in poučen. Verjetno so bili ti plesi manj prilagojeni slovenski mentaliteti – bili so manj obrušeni – kot plesi v kmečkem okolju, a so kljub temu nekako »naši«. Postavlja se vprašanje, kdo bi bil pravi, da poustvarja ta segment slovenske kulturne dediščine oziroma ali ga je sploh treba poustvarjati. Sodobni športni plesalci se za to delo ne čutijo poklicane, enako je veljalo za folklorne skupine. Ali to pomeni, da bi morali plesi družbenih okolij, ki se odmikajo od kmečkega, ostati omenjeni le na papirju? Menim, da ne. Sicer obstaja izredno malo zapisov in podatkov o plesih, ki so jih plesali meščani, a čas vendarle še ni povsem zamujen. Predvidevam, da se ples slovenskih meščanov med obema svetovnjima vojnama ni bistveno razlikoval od podobnih plesov v sosednjih deželah, in glede na ta predvidevanja smo oblikovali odrsko postavitev, je pa žalostno, da to znanje na Slovenskem vztrajno izginja, saj skoraj ni raziskovalcev, ki bi jih to kulturno okolje zanimalo.

LITERATURA:

- D. Matić: *Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno: Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14–1917/18*; Zgodovinski arhiv Ljubljana; Ljubljana, 1995.
- D. Ovsec: *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne*; Društvo arhitektov Ljubljane; Ljubljana, 1979.
- M. Zagorc: *Ples: družabnost, šport, umetnost*; Domus; Ljubljana, 2001.

Folklorna skupina ŽKUD Tine Rožanc iz Ljubljane v kostumih, ki ponazarjajo oblačenje med obema svetovnjima vojnama. (Foto: Kristina Bucik, Ljubljana, 22. 3. 2010.)